

PROZAICKÉ SUDOKU ANEB JAKÉ BY TO BYLO, KDYBY ŘÍŠE MOHLA SLAVIT

Leoš Šedo: Germania
Galén, Praha 2021, 256 s.

Pavel Janoušek

Není až tak velkým tajemstvím, že jedním z důvodů, proč si vymýšlíme, vyprávíme a čteme příběhy, je možnost skrze ně prožívat alternativy k tomu, čím je nám dáno být a v čem je nám dáno žít. Díky příběhům se totiž vydáváme do odlišných a zvláštních fikčních světů, v nichž se můžeme stát někým jiným a naplno prožívat něco, co jinak prožít nelze. Neboť patří k základním lidským potřebám zakoušet napětí mezi tím, co je, a tím, co by mohlo být, kdyby... kdyby se něco změnilo... kdyby se něco stalo... kdybych byl někým jiným... kdybychom žili v jiné době, či dokonce na jiné planetě... Anebo třeba kdyby ten náš přítomný svět vypadal skoro stejně, ale úplně jinak.

Není proto divu, že jednou z dnes velmi oblíbených literárních výprav do fikční jina-kosti je ta, která si kontrafaktuálně pohrává s dějinami a jejich zlomovými okamžiky.

Výčet próz, ale také filmů a seriálů...

..., které s možností přemýšlet dějiny pracují, by mohl být téměř nekonečný. Z toho, co je u nás populární, stačí připomenout komediální filmy vzniklé podle předloh Josefa

Nesvadby *Zabil jsem Einsteina, pánové* (1970) či *Zítřka vstanu a opařím se čajem* (1977), případně Nesvadbovu prózu poslední *Peklo Beneš* (2002). Příběh první mimo jiné nastoluje tezi, co by bylo, kdyby se podařilo zabránit vynálezu atomové bomby, druhé dva testují, jaké by to bylo, kdyby o něco jinak proběhly události, jež si spojujeme s druhou světovou válkou. Stejně téma má pak také rozsáhlá trilogie Jana Drnka *Žáby v mlíku* (2007), *Žába a šorpion* (2010) a *Žáby v bouři* (2012). A za připomínku stojí rovněž próza *Já-spravedlnost* (1946), v níž si Miroslav Hanuš pohrává s myšlenkou, že by Adolf Hitler přežil konec druhé světové války, anebo o mnoho desítek let později vzniklá starší próza Timure Vermese *Už je tady zas* (2012), v níž se tento „zombie“ zjeví v přítomnosti a současní Němci jsou tak konfrontováni s jeho názory a postoji.

Řada spisovatelů napříč se rozhodla prostřednictvím prózy zakusit, jaké by to bylo, kdyby Říše v oné válce zvítězila a nastolila svůj pořádek. Jejich přehled by mohl začít románem *Muž z vysokého zámku* (1962) Philipa K. Dicka a neskončil by známou prózou *Otčina* (1992) Roberta Harrise. Z české literatury by do něj patřila próza autora Jana Poláčka *Spěšný vlak CH.24.12.* (2010).

Nápad napsat...

... prózu, která by kontrafaktuálně zobrazila, jaké by to bylo, kdyby tisíciletá Říše zvítězila a v roce 2020 oslavovala sto let od založení nacionálně socialistické partaje, není tedy evidentně až tak nový a překvapivý, jak si autor románu *Germania* Leoš Šeda patrně představoval. Anebo možná ani nepředstavoval – jen se rozhodl zrecyklovat atraktivní téma, jež by mohlo upoutat čtenáře. Řečeno jinak: Šedo možná jen vsadil na naději, že ke vzniku přitažlivé knihy stačí vymyslet hodně zajímavé „kdyby“ – a zbytek úspěšného textu se vygeneruje tak nějak automaticky.

Problémem prózy, kterou takto stvořil, ovšem je, že použití vábných narativních triků samo o sobě nestačí, pokud není podloženo také autorovou snahou jejich prostřednictvím něco podstatnějšího vyjádřit.

Ponecháme-li stranou samotný...

... kontrafaktuální nápad, je patrné, že se Šedo při svém pokusu fruktifikovat zajímavou tematickou alternativu k přítomnosti musel vyrovnávat s několika požadavky a nároky zvoleného žánru.

Zdánlivou jistotu mu poskytla jeho schopnost vytvořit souvislou jazykovou promluvu, což je ostatně dar, bez něhož se neobejde žádný spisovatel. A Šedo má skutečně schop-

nost spisovat, tedy skládat slova a věty tak, aby se to dalo bezbolestně číst. Jím stvořený text pak hladce a samozřejmě plyne – možná až příliš hladce. Natolik, že dokonce můžete přeskakovat celé odstavce – a nic vám nebude, protože autor používá slova a myšlenky v nejobvyklejší rovině a nic hlubšího se za nimi neskrývá. Román jako celek pak redundantně prezentuje stále totéž. Tedy že se německý nacionální socialismus ani poté, co se tak dlouho udržel u moci, nestal ideální formou uspořádání společnosti.

A se stejnou klamnou suverenitou Šedo zvládá i druhý klíčový požadavek žánru: Vymyslet si takového hrdinu a takový příběh, aby se na nich jinakost alternativní historie dala názorně doložit.

Hlavní postava Šedovy *Germanie* (což je jméno bývalého Berlína, přestavěného do nebyvalé nacionálně socialistické krásy) nese jméno Siegfried Jungmann, čti Vítězný mladý muž. Je to novinář, režimu oddaný odborník na mediální oblbování, jenž tak může čtenáři snadno zprostředkovat průběh probíhajících oslav, každodenní praxi režimu, mytologii, kterou tento zaštiťuje svou existenci, jakož i náležitě ideologicky upravený výklad alternativních dějin německých a světových – a v jedné dílčí kapitole i těch českých.

Jakkoli v rámci významové výstavby románu je Siegfried především zprostředkovatelem vymyšlené alternativy, autor se pokusil vyjít vstříc také požadavku, že by hlavní postava vyprávění něco sama prožila. A tak Siegfriedovi do cesty nastražil krásnou ženu a s ní náznak opravdové lásky. Příslib milostného vztahu, který by měl dojít naplnění, kdyby nebylo již předem dáno, že efektnější je konec tragický. A jaký také jiný, když se ke konci románu ukáže, že Siegfriedova potenciální partnerka je skrytá disidentka, a jako taková se spolu s Židy pokouší šířit nepravdy o jakémsi neexistujícím holocaustu?

Ještě štěstí, že bezchybně fungující sledovací systém to rychle rozpozná, identifikuje ji jako nepřítel a „logicky a správně“ zlikviduje... Siegfrieda samotného sice nečekaně setkání se židovskou a protiríšskou „lži“ drobátko znejistí, zvláště když on sám je trošičku zatčen a malounko dost krutě mučen, avšak díky dobrým kamarádům na správných místech je jeho nevina včas rozpoznána. Takže je nejen očištěn, ale také pro svou oddanost moci povýšen do vysoké funkce. Jeho konformní oddanost Říši se tudíž setkáním s podivnou láskou a pochybami jen utvrdí. Alespoň to tak vypadá. A čtenář se může radovat, že i po sto letech je vše špatně tak, jak se dalo očekávat a jak to má v dobré próze být.

Hlavním úskalím zvoleného žánru...

... ovšem je, jak zkonstruovat onu historickou alternativu. To lze splnit dvojím způsobem. Buď položíte důraz na individuální osud, do něhož nepřímo a zprostředkovaně promítnete dílčí náznaky vyfabulované historické odlišnosti, které přitom nemusejí vytvářet ucelený narativ. Anebo zvolíte metodu „učebnice“ a pochlubíte se do detailu promyšleným výkladem alternativních dějin, přičemž lidi a postavy budete užívat jen jako ilustraci.

Šedo jako autor *Germanie* zvolil druhou možnost, přičemž jeho technika konstruování alternativní kauzality je velmi racionální. Dala by se dokonce připodobnit ke hře sudoku. Tedy k jakési tabulce, v níž jsou na určitých místech předem pevně zafixovaná určitá známá historická fakta, ať již fiktivní (vítězství Německa), nebo reálná (například Winston Churchill, Emanuel Moravec či kubánský vzdor vůči USA). Autor pak na sebe bere povinnost zaplnit všechny zbývající mezery příběhy a událostmi tak, aby vše do sebe kauzálně zapadlo a nastolená dějinná alternativa se jevila jako pravděpodobná či přinejmenším možná.

Přiznávám, že toto se Šedovi docela daří, už proto, že si – na rozdíl od sudoku, které užívá omezený počet čísel i striktně daný systém jejich usouvztažnění – přitom může občas trochu zašvindlovat. Přesněji využít fikčního fabulování k nastolení logiky, která by mimo literární fikční svět nefungovala.

Škoda jen že jeho důsledné konstruování věrohodné alternativy je ve výsledku jaksi taksi úplně zapomenutelné, neboť nepřináší nic, co by trochu sečtějšího adresáta překvapilo. Nacistický režim je totiž vykreslen přesně tak, jak si každý nacistický – nebo kterýkoli jiný totalitní – režim dokázete představit.

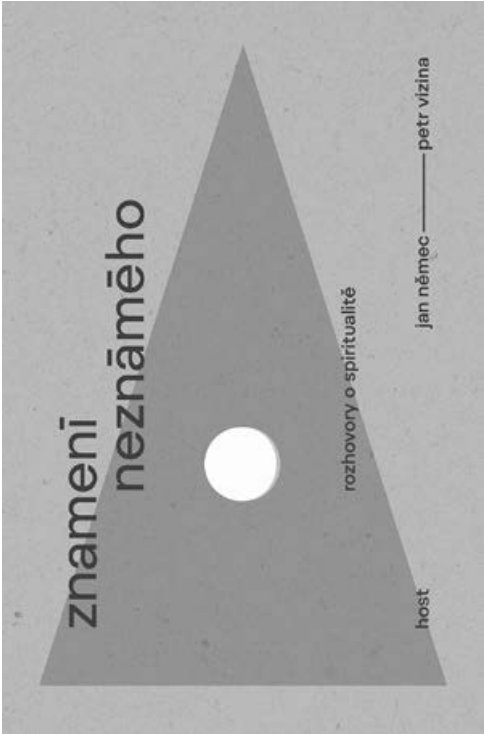
Jakkoli tedy nemohu...

... neocenit autorovy ambice, jeho snázivost a užitou techniku, ve výsledku na mě Šedův román působí poněkud sterilně. Už proto, že rutina, s níž autor předvádí zvolenou historickou alternativu, vyprodukovala teze a myšlenky předem odhadnutelné, neboť víceméně standardizované. Šedově alternativě tudíž chybí opravdová literární překvapivost a působivost, která by adresáta provokovala k dalšímu přemýšlení nad přečteným. Jeho výprava do jiného světa má rozměr učebnicově ilustrativního samoučelu, který není s to proniknout pod povrch jevového. A osobitě pojmenovat něco natolik podstatného, aby se tím adresát cítil být osloven a znepokojen, pojal předloženou fikci jako impuls, který mu nově osvětlí i jeho bytí v nealternativním vesmíru. ■

HLEDÁNÍ NESDĚLITELNÉHO

Jan Němec – Petr Vizina: Znamení neznámého. Rozhovory o spiritualitě.
Host, Brno 2021, 256 s.

Alena Šidáková Fialová

Knížní rozhovory s lidmi, kteří mají hlubší náboženskou zkušenost (například s katolic-

kými kněžími) jsou poměrně často vycházejícím a oblíbeným čtivem. Při standardním rozsahu dvě stě až tři sta stran obvykle nabízejí relativně ustálenou strukturu otázek zaměřených nejprve na dětství, dospívání a rodinné poměry zpovídaného se zvláštním zřetelem na vývoj vlastního hledání a pojetí víry, vztah dotyčného k církvi a k různým společenským otázkám. Vybočením z tohoto schématu byla například kniha Petry Dvořákové *Proměněné sny* s podtitulem *Deset rozhovorů o iluzích a deziluzích, které přináší víra*, jež získala Magnesium Literu za publicistiku v roce 2007 a v níž mluví lidé, jež jejich víra a život v církvi dovedly k zásadní krizi.

Poněkud jinou cestou se v časech covidu vydali autoři knihy *Znamení neznámého. Rozhovory o spiritualitě* (2021), spisovatel Jan Němec a publicista Petr Vizina. Osobnosti, které si vybrali do své knihy, jsou – oproti neznámým hrdinům *Proměněných snů* – ve svém oboru jistými celebritami: zpěvačka Shina, katolický duchovní Petr Vacík, malíř Jan Pražan, překladatelka Markéta Crowe, básník Adam Borzič, kurátor Jiří Zemánek, filosofka Alice Koubová, zakladatel zenového kláštera Jiří Hazlbauer a řádová sestra a teoložka Denisa Červenková.

Cílem rozhovorů tentokrát není ukázat cestu k víře ani vymezování se vůči církvi, jako spíše nahlédnout do vnitřního světa zpovídaných, zaměřit se na to, co se opatrně opisuje jako „spirituální život“, náboženská či mystická zkušenost – jak ale autoři dodávají v doprovodných textech, žádný z těchto pojmů není zcela přesný a výstižný. A stejně tak žádný z rozhovorů nedává jasné a přímo-

čaré odpovědi na ono lidský život přesahující „duchovno“, které Češi tak rádi hledají mimo náruč tradičních církví.

Vzhledem k tomu, že každá z osobností dostane prostor na zhruba dvacet stran, jde se v otázkách rovnou k věci, žádné dlouhé vzpomínání, otukávání, vtípkování. Základem každého z rozhovorů je pokus sdílet setkání s něčím nadosobním, které dotyčnou osobu posunulo, rozdrotilo či docelilo, zkrátka nějakým způsobem proměnilo.

Každý z dotazovaných tak věnuje největší prostor své formující životní zkušenosti. Nejkonkrétněji je v ní položenou vyprávění překladatelky Markéty Crowe, které po deseti letech láskyplném manželství zemřel manžel na rakovinu: Ona ho doprovázela v jeho posledních dnech a den po jeho smrti porodila jejich – páté – dítě. Zkušenost tak silná, že nebylo třeba dlouze rozebírat a řešit zákruty její duchovní cesty.

U dalších, klikatějších výprav do hlubin lidského života a hledání jeho přesahu sledujeme překonání traumatu z dětství, hledání sama sebe ve světě vědy a zakotvení v mateřství, obrat k víře po ztroskotání zásadního milostného vztahu, zkušenost s vlastní depresí a (nejen) sexuální jinakostí, setkání spirituality a psycho-terapie, hledání nadosobního ve vztahu k přírodě a krajině, proměnu, jež přináší putování a poznávání nového, zkušenost života v netradičních náboženských komunitách a další.

Přestože každá z dotazovaných osobností sdílí odlišný životní příběh, ukazuje se tu několik styčných bodů. Asi nejviditelnější se opakujícím motivem je setkání s duchovní spirituální tradicí, zejména buddhistickou,

respektive zen-buddhistickou. A to proto, že zásadním tématem každého z rozhovorů je zkušenost s meditací, v katolické tradici kontemplací, rozjímáním.

Od toho je jen kousek ke zkušenosti se změnami stavy vědomí (typicky v souvislosti s divokými devadesátými lety), třeba s experimenty s jihoamerickými „medicinami“. Možná je zbytečné dodávat, že nejde o laciná vyprávění o tom, jak jsem si s pomocí ayahuasky konečně srovnal život: Za všemi odpověďmi je vidět dlouhou cestu, boj se sebou samým, prodírání se křovisky proměňujících se předpokladů a východisek, snahy nalézt sama sebe.

Ostatně ani závěry rozhovorů nepřekládají zásadní řešení, není tu dobojováno, posečeno, uklizeno. Vyprávění jsou tu spíše jen zastávkou na cestě, ohlédnutím s vědomím nutnosti putovat dál. A hlavním sdělením je to, co je pro knihu rozhovorů vlastně paradoxem: „Ziskem“ na vlastní duchovní cestě je nalezení něčeho, o čem nelze mluvit. Či lépe slovy jednoho z doprovodných textů: Hledáme, co nelze nalézt, a ve šťastných chvílích nacházíme, co nelze hledat.

Je možné namítnout, že rozhovory jsou příliš stručné na to, aby dokázaly osvětlit to podstatné, ohledat ho z více stran, lépe se přiblížit k podstatě – je ovšem možné, že by rozšířením prostoru kniha ztratila na svižnosti a pestrosti. Ostatně nejde tu o hotové rady a návody ani vyčerpávající setkání, spíše jen o krátký, intenzivní vhled do cizího nitra, do cizí – nepřenosné – zkušenosti. Jak jednotlivý příběh, názor či zkušenost zarezonuje v tom kterém čtenáři, těžko předem odhadnout. Za pokus to však rozhodně stojí. ■